

ERIKA FISCHER-LICHTE / DORIS KOLESCH
MATTHIAS WARSTAT (eds.)

Metzler Lexikon Theatertheorie [Λεξικό του εκδοτικού οίκου Metzler για τη θεωρία του θεάτρου], Verlag J. B. Metzler, Stuttgart – Weimar 2005, σελ. VIII+400, ISBN 3-476-01956-X.

Το ότι το λεξικό του Pavis ανήκει τελικά, παρά τις αναθεωρήσεις του στην τρίτη έκδοση, σε μια άλλη φάση του θεωρητικού προβληματισμού για τη θεατρική θεωρία, το βεβαιώνει ένα γερμανικό λεξικό, που εκδίδεται από το Ινστιτούτο Θεατρολογίας του Ελεύθερου Πανεπιστημίου του Βερολίνου, οι συντάκτες των λημμάτων όμως προέρχονται από όλο το γερμανόφωνο χώρο, ακόμα και από το Παρίσι (P. Pavis) και τη Στοκχόλμη (W. Sauter). Αυτή η συλλογική εργασία αποπνέει μια άλλη ατμόσφαιρα και θέτει σε σχετικά για ένα λεξικό ολιγάριθμα αλλά περιεκτικά λήμματα σαφώς διαφορετικούς πλέον προβληματισμούς. Εδώ η αγκύλωση σε ολιστικά μοντέλα όπως τη σημειολογία και το δομοισμό έχει ξεπεραστεί πλήρως και το παραστασιολογικό υλικό, στο οποίο οικοδομείται και εστιάζει ο θεωρητικός προβληματισμός, αφορά τη neo-avantgarde της μεταπολεμικής εποχής και τις performances των τελευταίων δεκαετιών που θέτουν «τις θεωρίες» του θεατρικού πλέον σε μια νέα βάση. Στον περιορισμό του σε καθαρά θεωρητικές έννοιες το λεξικό έχει μια ακόμα πιο στενή σκοπιά από το λεξικό του Pavis και ασχολείται μόνο με έννοιες που αφορούν ή αφορούν έστω εν δυνάμει τη θεατρική θεωρία. Έτσι το λεξικό στο σύνολό του προσπαθεί να δώσει μια εικόνα της σημερινής κατάστασης των θεωρητικών συζητήσεων στη διεθνή Θεατρολογία. Κατ' αυτόν τον τρόπο δεν συμπεριλήφθηκαν έννοιες, που σήμερα μόνο ιστορική σημασία έχουν, ή και έννοιες που δεν έχουν ακόμα αποκτήσει ένα συγκεκριμένο και ευρύτερα αναγνωρισμένο και αναγνωρισμένο περιεχόμενο. Ο περιορισμός της έκτασης τον οποίο έθεσε ο εκδοτικός οίκος οδήγησε στη λύση να αποκλειστεί κάθε εννοιολογική πληρότητα, και προτιμήθηκαν εκτενή και περιεκτικά λήμματα μεγαλύτερης έκτασης για τις σημαντικότερες έννοιες της σημερινής συζήτησης (έως και 10 σελίδες). Σκοπό του λεξικού είναι να εισαγάγει τον αναγνώστη με σαφήνεια στη σημερινή θεωρητική συζήτηση, και λόγω της σκοποθεσίας αυτής προσφέρεται ιδιαίτερα στην πανεπιστημιακή χρήση, κυρίως για τους φοιτητές της Θεατρολογίας.

Το λεξικό δεν συμπεριλαμβάνει πολύ περισσότερα από μόλις 100 λήμματα, ανάμεσα τους και για ιστορικές έννοιες που σήμερα ακόμα έχουν επικαιρότητα (όπως «χορός» και «κάθαρση»). Κάθε λήμμα προσφέρει διάφορες θεματικές ενότητες σε μια πυκνογραμμένη συνοπτική μορφή και τελειώνει με ενδεικτική βιβλιογραφία όπου κυριαρχούν οι τελευταίες εργασίες της σχετικής έρευνας. Στην αρχή δίνεται ο γερμανικός όρος, αγγλική και γαλλική απόδοση, καθώς και ελληνική ή λατινική όταν υπάρχει. Για παράδειγμα το πρώτο άρθρο «Aktion» (actio, πράξις, action) χωρίζεται σε μια ιστορία της έννοιας και στην εφαρμογή του όρου στην neo-avantgarde. Μέσα στο λήμμα γίνονται παραπομπές σε άλλα λήμματα, ώστε να δημιουργηθεί ένα ολόκληρο δίκτυο από cross references που διευκολύνει τη χρήση του όλου λεξικού. Ξαφνιάζει το επόμενο λήμμα «Appolinisch / dionysisch» που αφορά τη θεωρία του Νίτσε για την απαρχή της ελληνικής τραγωδίας. Ακολουθεί το περιεκτικό άρθρο «αισθητική»: ιστορική αναδρομή στο 18^ο αιώνα, οι θέσεις των Kant, Hegel και Nietzsche, αισθητικές του 20^{ου} αιώνα, ανάλυση σύγχρονων μονογραμιών για την αισθητική (W. Welsch: *Ästhetisches Denken*, Stuttgart 1990, G. Böhme: *Atmosphäre. Essays zur neuen Ästhetik*, Frankfurt/M. 1995, του ίδιου: *Asthetik. Vorlesungen über Ästhetik als allgemeine Wahrnehmungslehre*, München 2001, M. Seel: *Ästhetik des Erscheinens*, München/Wien 2000)

καθώς και σύγχρονων θεατρολογικών προσεγγίσεων (H.-Th. Lehmann: *Postdramatisches Theater*, Frankfurt/M. 1999 βλ. *Παράβασεις* 4, 2002, σσ. 545-566, D. Mersch: *Ereignis und Aura. Untersuchungen zu einer Ästhetik des Performativen*, Frankfurt/M. 2002, E. Fischer-Lichte: *Ästhetik des Performativen*, Frankfurt/M. 2004).

Με αυτή τη μέθοδο παρουσίασης των λημμάτων, που προχωράει επαγωγικά από την ιστορία της έννοιας έως την εφαρμογή της στο θεατρικό γίγνεσθαι, παρουσιάζονται στη συνέχεια τα λήμματα για «ατμόσφαιρα» (παραθέτω ενδεικτικά την τελευταία βιβλιογραφία: S. Schouten: «Der Begriff der Atmosphäre als Instrument der theaterästhetischen Analyse», H. Kurzenberger / A. Matzke (eds.): *TheorieTheaterPraxis*, Berlin 2004, σσ. 56-65), «Παράσταση» (σσ. 16-26, της ίδιας της Fischer-Lichte, βιβλιογραφία σε επιλογή: J. Fiebach: «Kommunikation und Theater. Diskurse zur Situation im 20. Jh.», του ίδιου / W. Mühl-Benninghaus (eds.): *Keine Hoffnung – Keine Verzweiflung. Versuche um Theaterkunst und Theatralität*, Berlin 1998, σσ. 85-181, H.-Th. Lehmann: «Die Gegenwart des Theaters», E. Fischer-Lichte / D. Kolesch / C. Weiler (eds.): *Transformationen. Theater der neunziger Jahre*, Berlin 1999, σσ. 13-27, M. Carlson: *Performance. A Critical Introduction*, 2nd ed. New York/London 2004, για την πρώτη έκδοση βλ. *Παράβασεις* 3, 2000, σσ. 305-320, E. Fischer-Lichte / C. Risi / J. Roselt (eds.): *Kunst der Aufführung – Aufführung der Kunst*, Berlin 2004), «Avantgarde» (J. Fiebach: *Manifeste europäischen Theaters. Grotowski bis Schlegel*, Berlin 2003), «σημασία» (E. Fischer-Lichte: *Bedeutung – Probleme einer semiotischen Ästhetik und Hermeneutik*, München 1979, της ίδιας: *Ästhetik des Performativen*, Frankfurt/M. 2004, σσ. 243-283), «κίνηση» (σσ. 33-42 με θεματικές ενότητες: κίνηση και συμπαντιακή τάξη, σχετικότητα και αναστοχασμός της κίνησης, οργανωτική λειτουργία της κίνησης, δυναμική και ενέργεια, η κίνηση στο θέατρο, κίνηση και τεχνολογία, κίνηση και ανθρωπολογία, η κίνηση στο χορό, προβλήματα πηγών και καταγραφής της κίνησης, ιστορική αναδρομή, η σημερινή έρευνα, βιβλιογραφία: C. Jeschke / H.-P. Bayerdörfer (eds.): *Bewegung im Blick. Beiträge zu einer theaterwissenschaftlichen Bewegungsforschung*, Berlin 2000, G. Klein: *Bewegung*, Bielefeld 2004).

Ειδικά το τελευταίο αυτό λήμμα δείχνει, πως το λεξικό καταβάλλει συνειδητή προσπάθεια να παρακολουθήσει την απαρχή μιας έννοιας, την ιστορική της διαδρομή, τη γενική της φύση και εφαρμογή στις εξωθεατρικές περιοχές του πολιτισμού και της σκέψης, τη θεατρική της εφαρμογή σε ιστορία και παροντικότητα, τις σημερινές συζητήσεις γύρω από την έννοια και την τελευταία κατάσταση της ειδικευμένης έρευνας. Το ίδιο ισχύει για την επόμενη έννοια «εικόνα» (αρχ. ελλ. είδος, είδωλον, imago, image) (G. Böhme: *Theorie des Bildes*, München 1999, Ch. Maar / H. Burda (eds.): *Iconic Turn. Die neue Macht der Bilder*, Köln 2004), αλλά και για τον «χαρακτήρα», «χορό», «χορογραφία» (A. Hutchinson Guest: *Choreography. A Companion of Dance Notation Systems from the Fifteenth Century to the Present*, London 1995), «παράσταση» (repraesentatio, performance), «αποδόμηση» (E. Fuchs: *The Death of the Character. Perspectives on Theater after Modernism*, Bloomington 1996), «διάλογος/μονόλογος» (M. S. Pflüger, *Vom Dialog zur Dialogizität*, Tübingen 1996), «δράμα/θεωρία του δράματος» (σσ. 72-80), «δραματολογία», «ταύτιση / μέθεξη» (Einfühlung, empathy, identification), «απόδοπτο» (emergence), άρθρο της Fischer-Lichte, όπου είναι φανερό το εννοιολογικό ναυάγιο του σημειωτικού μοντέλου (W. Iser: «Mimesis und Emergenz», A. Kablitz / G. Neumann, (eds.): *Mimesis und Simulation*, Freiburg/Br. 1998, σσ. 669-684, A. Stephan: *Emergenz. Vor der Unvorhersagbarkeit zur Selbstorganisation*, Dresden 1999, M. Seel: *Sich bestimmen lassen*, Frankfurt/M. 2002, Th. Wägenbaur: *Blinde Emergenz? Interdisziplinäre Beiträge zur Frage kultureller Evolution*, Heidelberg 2000). Ακολουθούν: «ενέργεια», επίσης μια παράμετρος της παράστασης που ξεφεύγει από τη σημειολογία (E. Fischer-Lichte: «Verwand-

lung als ästhetische Kategorie», της ίδιας / F. Kreuder / I. Pflug (eds.): *Theater seit den 60er Jahren*, Tübingen/Basel 1998, σσ. 21-91, της ίδιας: «Ästhetische Erfahrung als Schwellenerfahrung», της ίδιας: *Ästhetische Erfahrung. Das Semiotische und das Performative*, Tübingen/Basel 2001, σσ. 347-363), «επικό θέατρο», «γεγονός» (Ereignis, event, événement) (W. Sauter: *The Theatrical Event. Dynamics of Performance and Perception*, Iowa City 2000, V. A. Cremona et al. (eds.): *Theatrical Events: Borders, Dynamics, Frames*, Amsterdam/Atlanta 2003), «αισθητική εμπειρία» (σσ. 94-101), «γιορτή», «σκηνικό πρόσωπο» (figure, character, personage), «επινόηση» (fiction), «θεωρία του γένους/είδους» (genre) (σσ. 109-117), «μνήμη» (memory) (F. Kreuder: *Formen des Erinnerns im Theater Klaus Michael Grübers*, Berlin 2002), «αίσθημα» (sentiment), «gender performance» (L. Goodman (ed.): *The Routledge Reader in Gender and Performance*, London 1998, P. Phelan / H. Reckitt (eds.): *Art and Feminism*, London/New York 2001), «ολικό καλλιτέχνημα», «χειρονομία» (σσ. 129-136, gesture), «δράση» (πράξις, actio, action), «ψευδαίσθηση» (illusion, F. Burwick / W. Pape (eds.): *Aesthetic Illusion. Theoretical and Historical Approaches*, Berlin/New York 1990), «φαντασία / φαντασιακό» (imagination), «αυτοσχεδιασμός» (improvisation), «σκηνοθεσία» («Inszenierung, production, staging, mise-en-scène», σσ. 146-153, της ίδιας της Fischer-Lichte, H. Willems / M. Jurga (eds.): *Inszenierungsgesellschaft*, Opladen/Wiesbaden 1998, E. Fischer-Lichte / I. Pflug (eds.): *Inszenierung von Authentizität*, Tübingen/Basel 2000, J. Früchtl / J. Zimmermann (eds.): *Ästhetik der Inszenierung*, Frankfurt/M. 2001, M. Seel: «Inszenieren als Erscheinenlassen. Thesen über die Reichweite eines Begriffs», *avtóthi*, σσ. 48-62).

Το λεξικό συνεχίζει με τα λήμματα «διάδραση» (interaction), «διαπολιτισμικότητα» (interculturalism), «intermediality» (J. Helbig (ed.): *Intermedialität. Theorie und Praxis eines interdisziplinären Forschungsgebiets*, Berlin 1998, I. Rajewski: *Intermedialität*, Tübingen 2002, Ch. Balme / M. Moninger (eds.): *Crossing Media. Theater, Film, Fotografie, neue Medien*, München 2004), «ειρωνεία», «κάθαροις», «κωμικότητα», «επικοινωνία», «σωματικότητα» (σσ. 178-186, E. Fischer-Lichte / A. Fleig (eds.): *Körper-Inszenierungen*, Tübingen 2000), «οριακότητα» (liminality, K.-P. Köpping / U. Rao: «Die "performative Wende": Leben, Ritual, Theater», των ίδιων: *Im Rausch des Rituals. Gestaltung und Transformation der Wirklichkeit in körperlicher Performanz*, Münster etc. 2002, σσ. 1-31), «ζωτικότητα» (liveness, P. Phelan: *Unmarked. The Politics of Performance*, London / New York 1993, P. Auslander: *Liveness. Performance in a mediatized culture*, London / New York 1999), «ανδρείκελο» (marionette), «προσωπείο» (masque), «υλικότητα» (E. Fischer-Lichte / J. Roselt: «Attraktion des Augenblicks. Aufführung, Performance, performativ/Performativität als theaterwissenschaftliche Begriffe», *Paragrana* 10, 2001, σσ. 237-253), «μεσότητα» (mediality), «μετα-θέατρο», «μίμησης», «montage», «μουσική» (S. Mauser (ed.): *Musiktheater im 20. Jh. Handbuch der musikalischen Gattungen*, Laaber 2002, D. Roesner: *Theater als Musik. Verfahren der Musikalisierung in chorischen Theaterformen bei Christoph Marthaler, Einar Schleeff und Robert Wilson*, Tübingen 2003, Fr. Reininghaus / K. Schneider (eds.): *Experimentelles Musik- und Tanztheater*, Laaber 2004), «μύθος», «αφήγηση», «φυσικότητα», «νόημα», «δημοσιότητα» (public), «όπερα», «performance», «τελεσιτικότητα/performativity» (σσ. 234-242), «πολιτικό θέατρο» (E. Fischer-Lichte: *Theatre, sacrifice, ritual. Exploring forms of Political Theatre*, London / New York 2005, βλ. *Παράβασις* 8, 2007, σσ....., M. Warstat: «Theatralität der Macht – Macht der Inszenierung. Bemerkungen zum Diskussionsverlauf im 20. Jh.», του ίδιου, / E. Fischer-Lichte / S. Umatham (eds.): *Diskurse des Theatralen*, Tübingen/Basel 2005, σσ. 171-190), «μεταδραματικό θέατρο» (η έννοια του Lehmann, βλ. *Παράβασις*, ό. π.), «μεταποικιοκρατικό θέατρο» (postcolonial theatre), «κοινό» (H. Schoenmakers: *Aesthetic and aestheticised emotions*

and theatrical situations. *Performance Theory – Reception and Audience Research*, Amsterdam 1992, E. Fischer-Lichte: *Die Entdeckung des Zuschauers. Paradigmenwechsel auf dem Theater des 20. Jh.s*, Tübingen/Basel 1997, W. Sauter: «Who Reacts When, How and upon What: From Audience Survey to the Theatrical Event», *Contemporary Drama Review* 12/2, 2002, σσ. 115-129), «χώρος», «αναπαράσταση» (representation, E. Fischer-Lichte (ed.): *Theatralität und die Krisen der Repräsentation*, Stuttgart/Weimar 2001), «ρυθμός», «τελετή», «ρόλος», «ηθοποιός», «θεωρίες υποκριτικής» (σσ. 286-296), «φαίνεσθαι» (Schein, appearance), «σημειολογία», «τραγουδι/θεωρίες τραγουδιού», «κατάσταση», «παιχνίδι/παίγνιον» (play, game, jeu, ludus, Spiel), «ύφος», «φωνητικότητα», «σκηνή» (G. Neumann: «Theatralität der Zeichen: Roland Barthes' Theorie einer szenischen Semiotik», G. Neumann / C. Pross / G. Wildgruber (eds.): *Szenographien. Theatralität als Kategorie der Literaturwissenschaft*, Freiburg/Br. 2000, σσ. 65-112), «σκηνογραφία», «ζωντανές εικόνες» (tableaux vivants), «χορός», «κειμενικότητα», «θεατρική ανθρωπολογία», «έννοιες του θεάτρου» (σσ. 337-344, A. Kotte: *Theaterwissenschaft. Eine Einführung*, Köln 2005, βλ. *Παράβασις* 8, 2007, σσ.624-639), «θεατρική ιστοριογραφία» (R. Münz: *Theatralität und Theater. Zur Historiographie von Theatralitätsgefügen*, Berlin 1998), «θεατρική εικονογραφία» (J. Astington (ed.): *The Stage Represented. Images and Iconography of the Theatre*, Toronto 2006), «θεατρική παιδαγωγική και θεραπεία» (G. Baumbach: *Theater und Heilkunst*, Köln 2001, D. Müller-Weith et al. (eds.): *Theater Therapie*, Paderborn 2002, G. Wartemann: *Theater der Erfahrung*, Hildesheim 2002, H. Hentschel / H. M. Ritter (eds.): *Entwicklungen und Perspektiven der Spiel- und Theaterpädagogik*, Milow 2003, E. Libau et al. (eds.): *Grundrisse des Schultheaters*, Weinheim/München 2005), «Θεατρολογία» («Theaterwissenschaft, theatre studies, performance studies, théâtreologie, études théâtrales», σσ. 351-358), «θεατρικότητα» (E. Fischer-Lichte et al. (eds.): *Theatralität als Modell in den Kulturwissenschaften*, Tübingen/Basel 2004), «τραγικότητα», (Ch. Menke: *Die Gegenwart der Tragödie. Versuch über Urteil und Spiel*, Frankfurt/M. 2005), «μετασηματισμός», «travestie», «διασκέδαση», «αποστασιοποίηση», «ενσωμάτωση» (embodiment), «επιδεξιότητα» (virtuosity), «αντίληψη» (perception), «έργο», «πραγματικότητα» «επίδραση» (impact, effect), «χρόνος». Το λεξικό κλείνει με έναν κατάλογο των περίπου σαράντα συνεργατών και των λημμάτων που φιλοτέχνησαν.

Χωρίς αμφιβολία η πολυπρόσωπη συμμετοχή στο λεξικό αυτό αυξάνει την αντιπροσωπευτικότητά του, γιατί έτσι εκπροσωπείται περίπου η θεατρολογία του γερμανόφωνου χώρου στο σύνολό της. Αυτό εκδηλώνεται και στην παράθεση κυρίως γερμανόφωνης βιβλιογραφίας στο τέλος των λημμάτων. Παρά τη συγγραφή τόσων λημμάτων από διαφορετικά πρόσωπα το έργο χαρακτηρίζεται από ένα αρκετά ενιαίο και ισορροπημένο ύφος, η εσωτερική διάρθρωση των λημμάτων με την επαγωγική μέθοδο είναι σε μεγάλο βαθμό ομοιόμορφη. Σ' αυτό πρέπει να έχει συμβάλει και η ανάληψη των κεντρικών άρθρων από την ίδια τη Fischer-Lichte ή στενών συνεργατών της και την προφανώς άριστη συνεννόηση που υπήρξε ανάμεσα στους συγγραφείς. Σ' αυτό συμβάλλουν βέβαια οι συνεννοήσεις που γίνονται κάθε χρόνο στο συνέδριο των γερμανόφωνων θεατρολόγων. Αν θέλει να συγκρίνει τώρα κανείς το λεξικό αυτό με το λεξικό του Pavis, καταλήγει στα εξής συμπεράσματα: χωρίς άλλο το λεξικό του Pavis, που γράφτηκε σε πρώτη μορφή το 1980, αντιπροσωπεύει μια άλλη φάση της θεατρολογικής θεωρίας, παρά την ανασκευή κεντρικών άρθρων το 1996· επίσης το λεξικό της Fischer-Lichte και των συνεργατών της παρουσιάζει λιγότερα λήμματα αλλά πιο περιεκτικά ως προς την αναζήτηση της ιστορικής καταγωγής, του εκάστοτε περιεχομένου και της χρήσης των εννοιών σε φιλοσοφία, θεωρία του πολιτισμού, αισθητική, σημειολογία, κοινωνιολογία, ανθρωπολογία, συγκριτική φιλολογία, «κριτική θε-

ωρία» κτλ., πριν αναζητηθεί η τύχη τους στην ίδια τη θεωρία του θεάτρου και των θεαμάτων γενικότερα, τόσο στην ιστορική τους διάσταση όσο και στη σημερινή θεωρητική συζήτηση. Κατ' αυτόν τον τρόπο οι έννοιες αυτές γίνονται πιο κατανοητές ως προς την καταγωγή και τη χρήση τους, τη σημασία τους σε άλλες επιστήμες και στη θεατρολογία, στο βαθμό που «θεατρικότητα» και performances παρατηρούνται σχεδόν στο σύνολο του σημερινού πολιτισμού, ακόμα και στην αισθητική τους διάσταση. Και εάν επικροτήσαμε τη μετάφραση του λεξικού του Pavis στα ελληνικά, πρέπει να διατυπώσουμε εδώ απαραίτητα την ευχή, και το λεξικό της Fischer-Lichte και των συνεργατών της να μεταφραστεί, γιατί το όφελος για την ελληνική θεατρολογία θα είναι ακόμα μεγαλύτερο.

ΒΑΛΤΕΡ ΠΟΥΧΝΕΡ

ΠΑΟΛΟ ΜΠΟΖΙΖΙΟ

Ιστορία του Θεάτρου, 2 τόμ., μετάφραση-επιμέλεια: Ελίνα Νταραγκλίτσα, Αιγόκερως, Αθήνα 2006, 479+414σ., εικ., ISBN 960-322-263-1.

Έχω το ευχάριστο καθήκον να καλωσορίσω την πρώτη σύγχρονη ιστορία του ευρωπαϊκού θεάτρου στα ελληνικά, που αντικαθιστά την πεντάτομη του Allardyce Nicoll από τον Μεσοπόλεμο και την picture history της Phyllis Hartnoll πριν από τριάντα χρόνια περίπου. Ο Paolo Bosisio δεν είναι ιδιαίτερα γνωστός· κατά τις πληροφορίες που προσφέρει το «αυτί» της έκδοσης διδάσκει Ιστορία Θεάτρου στο πανεπιστήμιο του Μιλάνο κι έχει συγγράψει μονογραφίες όπως *Λαϊκότητα και κλασικότητα στο κωμικό θέατρο του 16^{ου} αιώνα* 1975, *Ο Κάρολο Γκότσι και ο Γκολτσόνι. Μια λογοτεχνική διαμάχη με ανέκδοτους και σπάνιους στίχους* 1979, *Τα θεατρικά παραμύθια του Κάρολο Γκότσι* 1984, *Ο λόγος και η σκηνή. Μελέτες για το ιταλικό θέατρο μεταξύ 18^{ου} και 20^{ου} αιώνα* 1987, *Μεταξύ επανάστασης και οντοπίας. Η θεατρική εμπειρία στην Ιταλία την εποχή των δημοκρατιών του Ναπολέοντα* 1990, *Το θέατρο του Γκολτσόνι στις ιταλικές σκηνές του 20^{ου} αιώνα* 1993. Τα έργα αυτά δίνουν την εντύπωση ενός συμβατικού Ιταλού ιστορικού του θεάτρου, που ασχολείται με διάφορα κεφάλαια της ιστορίας του θεάτρου της χώρας του. Δυστυχώς δεν υπάρχει καμιά αναφορά για την Storia del teatro, όπως υποθέτουμε πως είναι ο τίτλος του ιταλικού πρωτότυπου· από τις αναφορές θεατρικών έργων όμως συμπεραίνουμε πως το δικό του εγχειρίδιο πρέπει να έχει αποπερατωθεί γύρω στις αρχές του νέου αιώνα. Όπως δηλώνει ο ίδιος στον πρόλογο, η συγγραφή του εγχειριδίου ήταν παραγγελία του εκδοτικού οίκου (ποιου·), για χρόνια παραιτήθηκε από κάθε άλλη ενασχόληση, για να πετύχει «την ολοκλήρωση μιας προσπάθειας για απόλυτη σύνθεση, απλοποίηση και οργάνωση της ύλης, έτσι ώστε να τελειοποιηθεί ένα εγχειρίδιο χρήσιμο και προσαρμοσμένο, κυρίως στις απαιτήσεις του πανεπιστημιακού φοιτητή». Οι παλαιότερες ιταλικές ιστορίες θεάτρου δεν ικανοποιούσαν πια. «Κατά τη γνώμη μου, είναι πολύ πιο ενδιαφέροντα, για πολλούς λόγους, τα μελετήματα των Brockett και Wickham, που εκδίδονται μεταφρασμένα. Αυτά τα έργα είναι, σε κάθε περίπτωση, οι καρποί της εργασίας δύο μελετητών με αγγλο-αμερικανική κουλτούρα, φυσικά ξένη ως προς την ιταλική και, τουλάχιστον για ορισμένους λόγους, άδικη ως προς την αντιμετώπιση του θεατρικού πολιτισμού των μη αγγλόφωνων χωρών που, κατά κάποιον τρόπο, υποβαθμίζεται σε σχέση με τη συνεισφορά τους στους αιώνες» (σσ. 7 εξ.). Το παράπονο αυτό, του αγγλοκεντρισμού, είναι γνωστό και σωστό (βλ. τη βιβλιοκρισία μου για τον Brockett στην *Παράβαση* 7, 2006, σσ. 439-449).